

ВЕНЧУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У МАШИНОБУДУВАННІ

*ВЕЛИКИЙ Ю.В., кандидат економічних наук, доцент.
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*

У статті розкрито зміст основних категорій венчурного підприємництва, виділено основні форми, досліджено основні проблеми розвитку венчурної діяльності українських машинобудівних підприємств.

The article reveals the essence of basic category of venture entrepreneurship; the basic form of venture entrepreneurship is determined; the major problem in the development of venture activity of the Ukrainian machine-building enterprises are studied.

Постановка проблеми. Розвиток інноваційного підприємництва є передумовою переходу економіки України на новий рівень інноваційного розвитку. Тому важливим є дослідження формування та розвитку венчурного підприємництва як одного з ефективних механізмів стимулювання інноваційного розвитку підприємств. Машинобудівний комплекс потребує значних зусиль для розробки і виробництва наукової продукції. Впровадження механізмів венчурного фінансування є передумовою розвитку вітчизняного машинобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вчених [1] розглядаються проблеми формування венчурного капіталу, реалізації венчурного фінансування, проводиться аналіз стану венчурного підприємництва розвинених країн світу. Проте подальших досліджень потребують аналіз видів і форм венчурного підприємництва, механізм взаємодії із суб'єктами інноваційної інфраструктури тощо.

Мета дослідження. Розкрити сутність венчурного підприємництва, дослідити стан використання венчурного капіталу на підприємствах машинобудування України і світу.

Венчурне підприємництво — це ризикова діяльність, яка фінансується за допомогою залучення венчурного капіталу та спрямована на отримання, використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних технологій, товарів, послуг.

Суб'єкти венчурного підприємництва — фізичні або юридичні особи та їх об'єднання, які провадять ризикову діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи позичені кошти в реалізацію венчурних проєктів. До суб'єктів венчурного підприємництва відносять:

- венчурні інноваційні організації, які безпосередньо займаються науково-технічними дослідженнями, розробкою новинок та їх комерціалізацією. Це переважно малі підприємства у технологічно-прогресивних галузях економіки, залежні або відокремлені підрозділи великих компаній, складні інноваційні структури, пов'язані контрактними відносинами, які отримують венчурний капітал для наукових досліджень, розробок, створення і впровадження інновацій, організація яких пов'язана з підвищеним ризиком. До таких організацій належать: «незалежні» венчурні підприємства, внутрішні венчури (спін-офи та спін-аути), зовнішні венчурні структури;

- суб'єкти - генератори інноваційних знань (фізичні особи, підприємці, вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути тощо);

- венчурні інвестори, які є постачальниками венчурного капіталу та/або які здійснюють венчурне інвестування. До них належать як індивідуальні інвестори, які можуть самостійно вкладати свої кошти у інноваційні підприємства (т.зв. «бізнес-янголі»), сімейні або інституціональні інвестори;

- організації інфраструктури венчурного підприємництва або організації венчурної інноваційної інфраструктури. До них відносять різноманітні організації, які надають фінансові, інформаційні, трудові, матеріально-технічні ресурси венчурним організаціям, що посередньо займаються науково-технічними дослідженнями, розробкою новинок та їх комерціалізацією. Венчурні фонди, компанії венчурного капіталу рекомендовано зараховувати саме до цієї групи венчурних організацій. Проте у випадку, коли фонд венчурного капіталу інвестує свої кошти (фонди бізнес-янголів», організаційно-сформовані сімейні фонди, корпоративні венчурні фонди), такі фонди можна віднести

до венчурних інвесторів;

- суб'єкти державного і недержавного регулювання венчурної інноваційної діяльності (асоціації венчурного капіталу, асоціації (мережі) «бізнес-янголів», інші об'єднання, які стимулюють (захищають) усіх суб'єктів венчурного підприємництва);

- суб'єкти споживання венчурної інноваційної продукції.

Враховуючи важливість критерію, за яким повинні відносити інноваційні підприємства до венчурних, передусім необхідно уточнити зміст понять «венчурне підприємство» та «інноваційне підприємство». Під венчурним капіталом розуміють довгострокові прямі матеріальні (фінансові) інвестиції пайового характеру, що вкладаються переважно на 3-7 років індивідуальними та інституціональними інвесторами (венчурними фондами) для створення і/або розвитку молодих інноваційних підприємств, відокремлених підрозділів або автономних підприємств у складі великих компаній, фінансування модернізації і технічного переоснащення підприємств із досвідом роботи в обмін на частки власності таких підприємств, що зазвичай менші за контрольні пакети акцій, але в той же час забезпечують інвесторам право управління проінвестованими підприємствами, фінансового контролю за цільовим використанням коштів з метою реалізації потенціалів росту підприємств-реципієнтів, збільшення ринкової вартості таких підприємств та виходу інвесторів з бізнесу через продаж своїх часток власності. Венчурні інвестиції — це всі види матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів, які вкладаються венчурними інвесторами в об'єкти інвестування, що мають потенціали росту, з метою отримання приросту часток власності проінвестованих підприємств за певний визначений період інвестування (зазвичай 3-7 років). Поняття венчурного капіталу вужче за поняття венчурних інвестицій, які передбачають не тільки просте вкладення матеріальних ресурсів (грошових, фінансових) у підприємство, а й інші нематеріальні ресурси венчурних інвесторів у вигляді програмних продуктів, ноу-хау, патентів, ліцензій, прав на об'єкти власності тощо. Хоча не всі інвестори здійснюють саме венчурні інвестиції у широкому розумінні, вкладаючи зазвичай саме матеріальні і фінансові ресурси — тобто венчурний капітал. Саме факт отримання венчурного капіталу є критерієм набуття підприємством статусу венчурного.

Венчурні підприємства - це молоді інноваційні підприємства, відокремлені підрозділи або автономні підприємства у складі великих компаній, науково-технічні об'єднання підприємств, які мають потенціали росту і залучають венчурний капітал з метою реалізації інноваційних проєктів, модернізації і/або технічного переоснащення підприємств, виведення на ринок нових очікуваних споживачами продуктів (робіт, послуг), що сприяє значному росту ринкових вартостей проінвестованих підприємств.

Об'єктом венчурного підприємництва є ризикова (венчурна) діяльність, у процесі якої створюються і впроваджуються нові технології, товари, послуги. До об'єктів венчурного підприємництва варто відносити інтелектуальну власність, інноваційні продукти (процеси), інноваційні програми, венчурні проєкти, договори (угоди) між суб'єктами венчурної інноваційної діяльності, акції (частки) інноваційних венчурних компаній, нові технології, товарну продукцію, сировинні ресурси тощо.

До венчурної слід відносити ініціативну ризикову діяльність, яка відображає цілісну систему фінансових відносин щодо акумулювання, залучення і вкладення грошових коштів (венчурного капіталу) в об'єкти інвестування з метою розробки та комерціалізації результатів науково-технічних досліджень, отримання доходів через значний ріст ринкових вартостей проінвестованих підприємств та досягнення соціальних ефектів.

Систему взаємодії усіх суб'єктів венчурного підприємництва, а саме: венчурних підприємств, венчурних інвесторів і товаровиробників нової конкурентоспроможної продукції (у випадку, коли ці організації забезпечують виробництво і збут венчурної інноваційної продукції, проте самі не здійснюють венчурну інноваційну діяльність) через розвинену інфраструктуру венчурного підприємництва пропонується називати сферою венчурної діяльності.

У 2005 р. загальний обсяг залученого венчурного капіталу у США склав більше 23 млрд. дол. США, в Європі - більше 5 млрд. дол. США, з них Великою Британією залучено 822,7 млн. дол. США, Францією - 461,1 млн. дол. США, Німеччиною – 31 1, 8 млн. дол. США, Швецією - 155,4 млн. дол. США, Данією — 167,8 млн. дол. США. Аналіз статистичних даних дав змогу виявити лідируючі позиції підприємств машинобудування у сфері інноваційної венчурної діяльності. У США близько 40% за кількістю угод та обсягів венчурного інвестування займають галузі машинобудування. При цьому на інвестування пізніх етапів та розширення у 2007 р. припадало 63% усіх венчурних угод та 78,4% усіх обсягів венчурних інвестицій. Дослідження, проведені у США, відображають обсяги інвестицій і кількість венчурних угод, укладених у 2006-2007 роках.

Сучасні тенденції розвитку венчурного підприємництва у світі свідчать про можливість втрати монопольного становища та лідерства США у сфері венчурного фінансування високотехнологічних галузей промисловості. Країни Азії збільшують обсяги венчурного фінансування, які сприяють розвитку високотехнологічних галузей промисловості. Спостерігається активний

розвиток нових ринків венчурного капіталу. Створюються венчурні фонди у Китаї, Індії, Південній Кореї, В'єтнамі, Бразилії, Східній Європі, на Близькому Сході. Загальний обсяг венчурного капіталу в Китаї за 2005 р. становив більше 1,5 млрд. дол. США. Загальний обсяг венчурного капіталу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні усередині 2006 р. досяг рівня 26,5 млрд. дол. США порівняно з першою половиною 2005 р. (6,2 млрд. дол. США [2]). Галузева структура венчурного інвестиційного портфеля в країнах Азії на відміну від США рівномірна, тобто венчурний капітал інвестується у різні галузі промисловості, забезпечуючи стабільний розвиток економік цих країн.

Ситуація у сфері інноваційної діяльності українських підприємств не є надто оптимістичною. Проблеми фінансування венчурних проєктів пов'язані не тільки із невмінням венчурних підприємців представляти бізнес-пропозиції інвесторам, браком управлінських навиків, а й з обмеженістю шляхів виходу інвесторів із проінвестованих проєктів, зокрема через нерозвиненість фондового ринку, відсутність площадок для біржового розміщення акцій венчурних проєктів, складність пошуків стратегічних інвесторів для реалізації trade sale.

В Україні венчурні фонди зазвичай змушені вкладати свої кошти у високотехнологічні проєкти в обмін на контрольні пакети акцій інноваційних підприємств, що пов'язано з значними управлінськими ризиками, культурою підприємництва та діловою практикою, політичними ризиками країни тощо. Важливим чинником стимулювання росту обсягів венчурного капіталу є наявність «інвестиційного суспільства, яке готове вкладати венчурні кошти в інноваційні проєкти, зокрема активність успішних підприємців («бізнес-янголів») у прагненнях допомогти молодим підприємствам. Так, у Європі, за попередніми оцінками, нараховується близько 1,2 млн. потенційних приватних інвесторів, проте активність проявляють лише близько 100 тис. осіб. Для диверсифікації ризиків індивідуальних приватних інвесторів нерозвинута практика синдикації інвестиційних коштів. Відчувається брак мереж та асоціацій «бізнес-янголів» з метою полегшення комунікацій між реципієнтами та інвесторами венчурного капіталу, пошуку і налагодження контактів з партнерами для синдикації. Відсутність культури управління інноваційними підприємствами, в тому числі венчурними, в Україні потребує адаптації світового досвіду управління венчурними організаціями.

Питома вага підприємств, які займалися інноваціями за період 2000-2007 рр. скоротилася з 18% у 2000 р. до 14,2% у 2007 році. Лише 7,3% інноваційних витрат у 2007 р. були спрямовані на дослідження і розробки. Загальна сума витрат на технологічні інновації в Україні у 2007р. склала 10,9 млрд. грн. Підприємства машинобудування посіли друге місце після металургії за обсягами інноваційних витрат у промисловості України (2,6 млрд. грн. - 23,9% всіх витрат на технологічні інновації). Лише 9,6% технологій у 2007 р. були отримані вітчизняними підприємствами, які займаються інноваціями, як результат внутрішніх досліджень і розробок, тоді як решта були придбані. За три останні роки 2005-2007 рр. інноваційною діяльністю займалися 1820, або 17,6% загальної кількості обстежених промислових підприємств, з них понад 90% підприємств здійснювали інновації за рахунок власних коштів. В умовах нестачі власних коштів підприємства не можуть повною мірою реалізовувати масштабні інноваційні проєкти із значним ступенем новизни продукції. Перспективні проєкти розвитку залишаються поза увагою підприємств або в очікуванні інвестування. Саме венчурний капітал повинен заповнити нестачу коштів для фінансування інновацій через прямі інвестиції до статутних фондів компаній.

За період 2005-2006 рр. в Україні спостерігається зростання кількості венчурних фондів, які перебувають в управлінні компаній з управління активами (КУА), однак відбувається скорочення часток КУА на ринку венчурних інститутів спільного інвестування [3]. Вартість чистих активів в управлінні 119 провідних КУА у 2006р. не перевищувала 1070,5млн. грн. Проте, незважаючи на зазначений статус венчурних, діють переважно фонди прямих інвестицій, які вкладають кошти у галузі промисловості, не пов'язані із високими технологіями, переважно на пізніх етапах розвитку підприємств. Такі інвестиційні фонди не готові інвестувати великі суми грошей на інноваційні рішення. Труднощі реалізації виходу фондів із венчурного бізнесу пов'язані з відсутністю великих і середніх підприємств, готових купити науково-технічні продукти і самі компанії. Слабка інтеграція у світові науково-технічні кластери теж ускладнює виробництво і просування високотехнологічної продукції венчурних підприємств. Ще однією проблемою для українських венчурних фондів, на відміну від західноєвропейських та американських, є відсутність пасивного фінансування, яке забезпечують «бізнес-янголі». За таких умов більшість венчурних фондів співпрацюють із розробниками-винахідниками, які не є підприємцями.

Дослідження та аналіз інноваційної діяльності машинобудівних і приладобудівних підприємств в Україні показали, що вітчизняні підприємства обирають переважно форму зовнішнього венчура, зокрема альянсів як однієї з найпривабливіших форм співпраці між компаніями в галузі НДДКР. Найбільшої популярності серед підприємств машинобудування в Україні набули коопераційні і ділові альянси та спільні підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення основних категорій венчурного підприємництва, а саме: суб'єктів венчурного підприємництва (венчурних підприємств, венчурних інвесторів, венчурної інноваційної інфраструктури) та венчурного капіталу, факт отримання якого є критерієм набуття інноваційними підприємствами статусу венчурних, сприятиме формуванню ефективної системи активізування венчурної та інноваційної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств.

Література

1. Поручник А.М., Антонюк Л.Л. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні: Монографія/А. Поручник, Л. Антонюк.-К.: Київськ. Націон. екон. унів., 2000-172 с.; Черваньов Д.М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств: [навч. посібник]/Д. Черваньов.-К.: Знання – Прес, 2003-622 с.
2. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]/ О.М. Скібіцький – К.: Центр учбової літератури, 2009-408 с.
3. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні. [навч. посібник]/ А. Музиченко.- К.: Кондор, 2007- 406 с.